

Sine arte scientia nihil est

Изследвания в чест
на проф. дфн Олег Георгиев

Съставител *Георги Каприв*

София • 2019
Университетско издателство „Св. Климент Охридски“

Що е то контекст и дистекст?

Васил Видински (София)

Темата за контекста е една от интересните, опосредяващи и сложни връзки между науката и културата (и в частност между науката и изкуството). Но думата „контекст“ е толкова обща и неясна, че рядко е функционирала като философско понятие, въпреки че постоянно е приетствала като някаква обща и саморазбираема идея¹. От друга страна, философските изследвания и теории върху контекста се натъкват и на друг проблем: често се получава така, че колкото повече се изследва тази изключително богата тема, толкова повече тя се тривиализира, а накрая имаме като резултат твърде банални изводи. Без убеденост, че мога да избегна тези два типа проблеми, по-долу искам да представя някои разяснения върху темата за контекста, както и една кратка хипотеза за неговия функционален характер. Накрая ще се насоча към изясняване на новото понятие за дистекст.

1. Работно изясняване на понятието „контекст“

Нека първо уточня какви ще бъдат условните и работни понятия, които използвам. Това, разбира се, не е претенция за разкриване на тяхната дълбинна същност, а само координация на употребите им. Чуденето какво е контекст може да бъде изместено засега от размишлението върху това как можем да разбираме понятието за контекст. Първо, под думата „понятие“ ще имам предвид *рационално разбиране*, като това е сходно (но не идентично) на израза: „Имаш ли понятие от X?“. Директно средство от подобна експликация е, че понятието би могло да се подобрява или прецизира под формата на допълнителни исторически репозитивизации; че то би имало задължителен синтетичен характер – като, разбира се, всеки анализ подобрява бъдещата му синтетична конструкция, че освен това понятието би позволявало натрупване и усложняване, както е при самото разбиране и т.н.

¹ След началото на XIX век се забелязва бавен, но засилващ се интерес към тази тема. Влияние върху съвременното философско разбиране на контекста имат Георг Хегел, Карл Маркс, Фридрих Ницше, Стивън Пепър, Лудвиг Витгенщайн, Уилард Куайн, Готхард Гюнтер, Ханс-Георг Гадамер, Жак Дерида, Мишел Фуко, Дейвид Каплан и т.н. През 2017 г. сп. „Пирон“ публикува онлайн специален тематичен брой върху конференцията в Априлци на тема „Контекст и контекстуализации“. Статиите там имат пряка връзка с изложеното по-надолу, вж. особено Димитър Вацов, Милена Якимова, Александър Кьосев и Тодор Христов.

Съответно за да е ясно понятието за контекст, изглежда необходимо първо да се уточни какво ще разбирам под „условие“. Ще приема, че „**условията**“ са определено или неопределено разнообразие от обекти, отношения, предикати, процеси и така нататък, които взаимодействат и помежду си, и с конкретния (може да е произволен) „обект на фокус“. Като изобщо не е нужно отношенията да са каузални, но причинността не е изключена от типовете взаимодействия; не е нужно дори да има „обект на фокус“.

Ако приемем това за „условия“, то вече може да се понятизира и „**контекста**“ – това ще бъдат всички *културни условия за възможно проявяване или съществуване*. Този подход към разглеждане на контекста може да се нарече трансцендентално-исторически²; съответно „условията за възможност“ могат да бъдат време-пространствени (аморфни или строги) фрагменти от възможни културни светове, условни исторически многообразия, институционализирани процедури или дори рутинни и типични комуникативни ситуации и множества³. В мрежата от отношения, които задължително влизат в контекста, могат да се открият: структури, каузални връзки, аналогии, различавания и т.н. Разбира се, тъй като това понятизиране на контекста е по-общо, то не ни задължава как да подходим конкретно към него в следващата си стъпка. По такъв начин са позволени и субстратни (отнасящи се до състава и елементите), и структурни (релационни), и функционални (кинетични или динамични) разглеждания на тези условия за възможност.

Но тук не трябва да се изпуска и един трети елемент. Ако имаме представа за конкретния контекст на събитията, които наблюдаваме, то това е по-скоро „**контекстуален модел**“ (ментален контекстуален модел) – репрезентация, тълкуване или конструкция на релевантните характеристики в контекста. Очевидно е, че контекстуалният модел може да е редукция (изкривяване, пречупване) спрямо съответния контекст. Показателно е, че идеята за контекстуален модел, заради нейния субективен

² Може да се направи аналогия (без да се установява идентичност) с подхода на Фуко и по-специално с неговото понятие за „историческо априори“, използвано многократно и разгърнато теоретично най-вече във Фуко 1996, 146–152. В ранните му текстове от началото на 60-те г. това понятие се среща заедно с идеята за „конкретно *a priori*“ [*l'a priori concret*].

³ Контекстът е най-общо културно многообразие – дори в смисъла на *manifold* или по-точно разнообразие – аналогично на *multifold*, тъкмо защото, подобно на условията, включва и обекти, и отношения, и процеси, и т.н. В частен случай той може да функционира и като „множество“ – това се забелязва и при използване на формалното понятие за множество – *set*, и в съдържателната му употреба като *multitude*.

и познавателен характер, е много по-често обсъждана във философията, отколкото самото понятие за контекст.

Бих искал финално да посоча, че напрежението между „условия“ и „контекст“ е аналогично (но не е тъждествено) на напрежението и сложността между небинарната двойка „природа“ и „култура“ (вж. по-долу). По същия начин напрежението между „контекст“ и „контекстуален модел“ е аналогично на напрежението и сложността между небинарната двойка „социално“ и „индивидуално“. И както контекстът едновременно може и да използва, и да преобразува условията, така и контекстуалният модел е вторично създаване или преобразуване на контекста (културните условия за проявяване или съществуване). Тези разграничения са важни, защото генерализацията от „контекст“ към „условия“ ни позволява да осмисляме възможността за различни култури при много сходни или идентични условия, както и да допускаме предполагаеми надсубектни състояния и проблеми. А генерализацията от „контекстуален модел“ към „контекст“ ни позволява да осмисляме възможността за различни индивидуални представи или практики в рамките на сходни или идентични контексти; както и да допускаме неантропологични практики.

2. Функционална хипотеза за контекста

Доколкото субстратните и структурните разглеждания на контекста са били дълго време по-типични, то бих искал да представя накратко една хипотеза за отношението между условия, контекст и контекстуален модел през едно функционално разглеждане, което пък е по-характерно за развитието на философията във втората половина на ХХ век. Представянето е методологическа аналогия спрямо един подход на Рудолф Карнап и още по-конкретно спрямо подхода за разглеждане на контекстуалността при Дейвид Каплан⁴. Хипотезата (или предложението) се състои от две части, като и в двата случая се използва понятието „функция“ като тип динамична зависимост или правило за преобразуване.

1. Културата е такава *функция*, която разглежда условията за възможност под формата на разбиране, т.е. културата е функция, която определя разбирането ни при най-различни условия. Съответно различни култури могат да разбират идентичните условия по различен начин.
2. Разбирането е на свой ред *функция*, която превръща контекста в съдържателен контекстуален модел, т.е. това, което определя контекстуалните модели при най-различни контексти. Съответно в

⁴ Kaplan 1979; 1989.

идентични контексти различни индивиди могат да изграждат различни контекстуални модели⁵.

Това означава, че има две водещи функции – на културата и разбирането – и три определящи или определяеми елемента: условия, контекст и контекстуален модел. Като отдясно наляво в този списък се наблюдава разпознаваема генерализация⁶. По-ясно би било, ако се представят тези отношения и таблично:

Таблица 1

Културата е функция	
от Условия	към Разбиране
Разбирането е функция	
от Контекст	към Контекстуален модел

Удобството на тази хипотеза е, че тя е доста бедна от съдържателна гледна точка и оставя отворен въпроса откъде се появяват условията, освен това не анализира директно „природата“ на условията и контекста, а само как могат да функционират. Но най-същественото за схващане на динамиката в тази хипотеза е какво се има предвид под „определяне“. Първо, отляво надясно се определят само условията за възможност, а не става дума за дефиниране, предопределяне или някакво задължително фиксиране. Това означава, че се потвърждава типичната интуиция, че културата и разбирането са по-скоро нормативни, т.е. могат допускат изключения, а не че имат абсолютно необходима или неизменна роля. Второ, определянето би могло да действа и в двете посоки – от условията към разбирането и от разбирането към условията; от контекста към контекстуалния модел и обратно (и именно затова говоря единствено за аналогия спрямо функционалното разглеждане при Карнап и Каплан). Двупосочността и нормативността (която допуска изключения) са двете най-важни характеристики на това функционално разглеждане на контекста. Веднага искам да уточня, че всичко казано дотук не представлява пълната картина, която искам да представя, защото по-долу, когато стане дума за дистекста, настоящото разглеждане ще бъде сериозно допълнено. В общи линии досега бе представена само едната функционална страна на контекста.

Нека припомним (за изясняване на аналогията) как стоят нещата при Каплан, който опитва чрез сходни функционални отношения да преци-

⁵ За друг тип връзка между контекст и разбиране, вж. De Regt & Dieks 2005.

⁶ Както ще стане ясно това е *включване с остатък*, т.е. непълна генерализация.

зира понятието за „значение“, като въвежда термина „характер“ и показва как се отнасят характерът, интензията и екстензията:

Таблица 2

Характерът е функция	
от Контекст	към Интензия
Интензията е функция	
от Обстоятелства за оценяване	към Екстензия

Както се вижда, тази втора таблица би могла да бъде разклонение на първата (началната функция тук се намира на мястото на втората функция от *таблица 1*). Разклонението настъпва именно в точката как третираме контекста, като в първия е по-общо, а във втория – по-скоро обективно⁷. Казвам „по-общо“, защото дистинкцията субективно-обективно е снета в *таблица 1* именно през идеята за преобразуване или обработка. Дори културното преобразуване да има субектен характер (а то засега има), то не е просто субективно, а се проявява напълно обективно. В историко-философски план темите за практиката и преобразуването често се противопоставят именно на по-ригидните субект – обектни разделения. Както е известно, снемането на подобни бинарни противопоставяния не е тъждествено и не означава тяхното изличаване.

Чрез таблиците са илюстрирани и две други различни посоки: дали контекстът е това, което определя контекстуалния модел (един по-общ подход, който е отразен в *таблица 1*); или пък контекстът е това, което определя интензията (лингвистичния подход в *таблица 2*). Всъщност контекстът може да извършва и двете функции, защото това не е изключваща дизюнкция.

3. Допълнителни наблюдения върху контекстите

Външното. Много съществено е, че контекстът винаги опитва да изключва и премахва нещо, което във всеки конкретен случай е излишно или не е необходимо – *контекстът винаги има нещо външно спрямо себе си*. А това означава следното: контекстът не е напълно детерми-

⁷ Kaplan 1989 изрично говори за обективен или метафизически контекст и това например е в контраст с формалния, но субективен подход при McCarthy 1993. Вж. коментар и критика при Penco 1999 към третирането на контекста като обективен, както и кратък преглед за разделението между обективни и субективни теории за контекста. В случая различавам контекста както от субективния контекстуален модел, така и от чисто обективните условия. Т.е. контекстът има субектен характер, но е обективен точно както съществува човешката история, наука и култура.

ниращ, нито е непоклатимо установен. Напротив, той може да бъде нарушаван, иронизиран, видоизменян и съответно е нестабилен според даденото му по-горе определение⁸. Не само това, но в исторически и динамичен план всеки контекст е застрашен от допълнителни външни интервенции, които за него остават случайни (акцидентални). Точно това е типичната идея зад контекстуализацията изобщо: в рамките на даден контекст *не всичко е възможно*, а това означава, че някои неща са изключени не защото не съществуват (макар че това също може да е вярно), но защото в случая нямат значение. И тъй като те са излишни и пренебрежими, затова контекстът може да бъде разбран във всеки един случай и като *ограничаващ ресурс*, т.е. културните условия за възможно проявяване или съществуване са задължително ограничаващи. Ако доведем нещата до крайност, то можем да се изразим и така: някои неща са контекстуално невъзможни, но чрез външна интервенция биха могли да се осъществят. Разбира се, това с интервенцията е рискова идея – защото контекстът има силни съпротивителни сили, той именно е консервативен ресурс, и външните фактори не могат толкова лесно да автоматизират културните условия, така че недвусмислено да се гарантира осъществяване. И все пак: външното наистина съдържа допълнителни възможности, които контекстът по определение пропуска. Това може да се генерализира до следното положение: през историческите тенденции и натрупвания винаги преминава нещо външно, което би могло да стане част от самата история. „Външното“ се улавя или разбира само постфактум, след настъпилите събития⁹.

Поставянето на темата за „външното“ илюстрира и една от най-интересните черти на контекста – неговата гранична природа, т.е. какво точно е *условно изключено* в конкретния контекст и какво се случва около тази *условна граница*. Част от науката – по-точно изследването – и част от изкуството – по-точно авангарда – винаги трансформират тъкмо тези условни граници. Като те на свой ред са задължени да спазват или поставят някакви други или пък нови граници. Това контекстуално преобразуване разширява разбирането, разширява възможностите на отдел-

⁸ Вж. множество примери при Вацов 2017. Там има добра критика към контекста като причина или като условие за възникване на нещо. Същината на критиката му е насочена срещу необходимостта и детерминизма, които се предпоставят в такива позиции, а не толкова към условността или условията сами по себе си (които могат да бъдат рутинни, флуидни или неопределени). Съответно въпросът при Вацов е по-скоро емпирично-лингвистичен – *не защо, а как нещо се случва*: „индексичността указва навика, а навикът – контекста.“ (Вацов 2017, 19).

⁹ Вж. Видински 2017, 250, 371–372.

ните контекстуални модели, а в крайна сметка може да се мисли и като съдържателно разширяване на човешката сетивност и умозрителност.

Видимо е дотук, че трансцендентално-историческият подход тълкува „контекста“ съдържателно, за разлика от някои съвременни и формални подходи при неговото разглеждане¹⁰. Нещо повече, изясняването на самите разлики между контекстуалните и формалните подходи, може допълнително да обогати разбирането ни за понятието. Нека направим това по отношение на генерализацията, а после по отношение на противоречието.

Обобщенията. Твърдението е следното: генерализацията от един контекст към друг контекст може да е непълна. Пълна генерализация би имало само в някои частни случаи, когато преминем например от рационалните числа към реалните числа или по-общо казано – от едно подмножество към цялото множество, което го съдържа. Много по-често контекстуалната генерализация обаче е натрапчиво неосъществима; например когато преминем от контекста на радикалния авангард в България към контекста на радикалния авангард в Европа. Първото не е просто частен случай на второто. Само от някакъв по-общ поглед, през който се губи именно контекстуалното и специфичното, бихме могли да твърдим, че става дума за *включване без остатък*. А изводите, които ще получим при подобна генерализация, са обикновено много тривиални и по-скоро са знак именно за контекстуално незнание и неразбиране. Защото сме направили от вътрешното – външно, т.е. станало е излишно това, което уж е трябвало да изследваме.

Допълнителна причина за трудностите при използването на подобен тип формални обобщения върху контексти е следната: контекстът само понякога е еднородно и ясно очертано множество, а много по-често е неясно и условно разнообразие (или многообразие) – и в синхронен, и в диахронен (исторически) план. Но невъзможността за пълна генерализация – нека наречем това *включване с остатък* – означава и нещо друго: контекстът винаги има локален характер. Всъщност колкото повече се разширява контекста, толкова повече се тривиализира самото контекстуално; или с други думи: генерализацията е начин да се неутрализира тъкмо контекста. Затова и най-абстрактните размисли за контекстуалното започват да звучат крайно банално и изпускат тъкмо обекта, който изследват. Това е същото, което посочихме преди малко – контекстът е спецификация на възможното, т.е. негово ограничение, ограничен ресурс. Най-важната му и смислопораждаща черта е какво конкретно ограничение бива той, т.е. специфичните културни условия за проявяване или съществуване във всеки единичен случай. Това е

¹⁰ Вж. McCarthy 1993; Akman & Surav 1996 и т.н. За типично съдържателно осмисляне на контекста, вж. изследванията на Мишел Фуко.

съдържателна пречка пред всички формални теории за контекста, но не е пречка пред тяхното формулиране, а е пречка за тяхната евристичност.

Противоречията. Следващото наблюдение е свързано отново с разграничение спрямо формалните подходи: има интересна разлика между класическите логически противоречия и стандартните контекстуални противоречия. Докато за първите важи принципът на експлозивността (*ex contradictione quodlibet*), а именно, че от противоречието следва всичко, то за вторите този принцип е неприложим.

В класическите формални системи допускането на всеобщи противоречия води до безинтересна тривиализация на системата, в която всичко се превръща в истина. Тогава системата губи смисъл и разграничителен статус: ако всичко е истина, не ни трябва изобщо система.

При контекстуалните противоречия също следват множество (понякога непредвидими) събития, но самият контекст вече ограничава възможностите. А това означава, че от настъпилото противоречие не може да следва всичко. Не само това, но се изисква конкретен контекстуален анализ, за да се разбере във всеки локален случай какво би могло изобщо да последва. Всъщност различните култури и контексти привилегировават определени контекстуални „истини“, преобразувания и аналогии¹¹. Идентични противоречия в различни контексти могат да имат коренно различно следствие, при това резултатът може да е напълно проследим и обясним. Бихме могли да кажем, че по това се различават различните култури (различните сложни исторически и културни образувания) – т.е. как те реагират на настъпилите в тях противоречия, как се справят или не се справят с тях, как тези противоречия ги трансформират и какво е било възможно като резултат от противоречието. Всичко това определя до голяма степен стабилността, развитието и остаряването в историята като цяло, защото културите, които не могат да се справят с контекстуалните си противоречия, често преживяват това като драматична социална, институционална или друга криза.

В крайна сметка тази *нетривиална и конструктивна роля на контекстуалните противоречия* съпътства цялата човешка история в нейната многопосочна култура. Не е за подценяване и това, че някои от опитите през XX век за въвеждане на логически противоречия във формалните системи използват аналогична процедура, която е дефинитивна за контекстуалните противоречия, а именно – локализиране на противоречието, така че то да не засяга системата в цялост. И наистина,

¹¹ Да не говорим, че условията за „истинност“ и трансформация могат да са зависими от самите контексти; а те на свой ред могат да бъдат част от по-общ контекст и т.н.

локализираното формално противоречие се доближава доста до разбирането ни за контекстуално противоречие.

Ако сравним накрая двата типа противоречия през модалното понятие за възможност, ще забележим още една разлика: едно е да има *отворени възможности*, както е във формалните системи (дори и да са дефинирани някакви ясни ограничения), друго е да има *насочени възможности*, както е при съдържателните исторически процеси, които задължително включват динамични тенденции и бавни, а понякога дори недоловими, процеси.

4. Дистекст и неработещите функции

Докато говорихме по-горе за външното, обобщенията и противоречията, то неусетно преминахме от разглеждането на понятието „контекст“ към темата за отношенията между различни контексти. Стана дума, че контекстът може да включва със или без остатък друг контекст, а освен това е ясно, че той може да се застъпва или пък смесва с други контексти и т.н. Но освен това в него (или между контекстите) може да има сериозни *несъизмеримости*, а това всъщност е дори по-крайна форма от разгледаните контекстуални противоречия. За разлика от тях (които са задължително видими и конфликтни) дистекстуалните отношения могат да бъдат латентни, имплицитни или просто форми на тиха несъизмеримост. И затова се получават два варианта на дистекстуалност, които невинаги могат лесно да се разграничат:

Първи вариант. Когато дадени противоречия не могат да бъдат разрешени в рамките на даден контекст, то този културен контекст би могъл да се разпадне напълно и да се получи дистекст между различните новосформирани контексти. Или ако започнем със заварено положение между изключително разнородни контексти, при които няма възможност за по-обща контекстуална генерализация, то отново описваме състояние на дистекст. Тогава можем да определим понятието по следния начин: **дистекст** са *културните условия за невъзможно проявяване или съществуване*.

Втори вариант. Но **дистекст** ще бъде и всяко състояние, където се наблюдава *прекъсването в културните условия за възможно проявяване или съществуване*. Или изказано накратко: самият контекст може да съдържа дистекст. Това не е задължително условие, но дистекстът е изключително важна част от по-интересните контексти, в които съществуваме и които опитваме да разберем¹².

¹² Самите дистекстуални отношения могат да придобиват по-силна или по-слаба форма. В най-радикалната си степен дистекстът може да се осмисли и като частен случай на *външно или вътрешно празно отношение*.

В първия случай на дистекст (като празно отношение между контексти) отрицанието е приложено към възможността. Във втория случай на дистекст (празно отношение в някакъв контекст) отрицанието е приложено към условията. В първия си вариант дистекстът може да се представи и по-формално, като това допълнително разяснява неговата разлика спрямо противоречието: дистекстът е невъзможността за прилагане на правила за свързване между контексти (*bridge rules*) или невъзможността за прилагане на аксиоми за издигане към по-общ контекст (*lifting axioms*). Това, което сега допълвам към тези невъзможности, е вторият вариант – прекъсването на условията за възможност (включително прекъсването на условията за възможност на разбирането; вж. по-долу).

Типични примери на дистекстуалност могат да бъдат открити на всякакви разнопорядкови места: несъизмеримите парадигми при Томас Кун, историческите срещи между несходни цивилизации по времето на колониализма, пословичната стогодишна несводимост във физиката между квантовата механика и общата теория на относителността, съществуването на авангардното изкуство в условията на пазарна нормализация, изолираните етнически общности или всяка една вътрешна и външна културна несъизмеримост... Най-често дистекстът се наблюдава само в определен кратък период от време, като бива или постепенно преодолян и съответно постфактум контекстуализиран, или пък бива издигнат (върнат) до нивото на яростни противоречия. Понякога обаче дистекстът присъства дългосрочно и почти невидимо.

Ако си припомним първата таблица, можем веднага да се запитаем: „Какво се случва сега при състоянията на неразбиране?“. Въпросът е наложителен, защото културната функция, която преобразува условията в контекстуално разбираеми, също така задължително оставя и обширни полета на неразбиране. А това означава, че с едно и също действие *културата може да произвежда от условията както контексти, така и дистексти*. Функцията на неразбирането обаче не е отделна и самостоятелна, тя просто е *неработещата функция на разбирането*. При това положение не е напълно ясно какво може да бъде произведено на изхода на втората функция. С други думи: какво всъщност произвежда неразбирането. Често дистекстът води до усъмняване във валидността или разпадане на съществуващите контекстуални модели; като можем да наречем това *размоделиране*. Но със сигурност на изхода на втората функция могат да се появяват и други изненадващи разцепвания, защото „неразбирането“ (т.е. неработещата функция на разбирането) няма ясна норма или определеност. Или още по-общо: неразбирането може да води до пропускане, незабелязване и т.н. Тогава най-простият вариант е да запишем на изхода просто „липса на модел“. Това обяснява защо слож-

ните контексти, които често съдържат дистексти, по принцип се моделират доста трудно и прекалено условно.

Таблица 3

Културата е функция	
от <i>Условия</i>	към <i>Неразбиране</i>
„Неразбирането“ е функция	
от <i>Дистекст</i>	към <i>Липса на модел</i>

По същия начин както *таблица 2* можеше да бъде алтернативно разклонение на първата, така и *таблица 3* попада в същото разклоняващо се и невралгично място. Но за разлика от първото припокриване, което беше само методологическа аналогия, тук твърдението е следното: всеки сложен контекст се съпровожда от дистекст. А това означава, че тази последна таблица е всъщност допълнение към първата и има същата степен на общност и същото снето отношение между обективно и субективно. Така тъкмо в рамките на консервативната природа на контекста (като ограничителен ресурс) се проявява радикалната природа на дистекста като дестабилизиращ ресурс или просто като състояние на несъизмеримост. Прекъсването, пропускането и неработещата функция са всъщност неизбежна част от историята на човешката култура.

5. Трансцендентално-исторически подход

Представеното по-горе функционално разглеждане на контекста и дистекста (най-вече в част 2 и 4) е конкретна реализация на по-общия трансцендентално-исторически подход, чрез който бяха определени още в началото основните понятия (условия, контекст, контекстуален модел), а после и самият дистекст. Този подход позволява и друг тип разглеждане, които не са функционални, а и, разбира се, самият трансцендентално-исторически поглед е само една от възможните посоки за мислене на контекстуалното и дистекстуалното. Но накрая искам да дам едно допълнително основание за съществуването и използването на този подход.

Тъй като многообразието от контексти в социален, исторически, комуникативен, технологичен и дори „онтологичен“ план е огромно, то може основателно да се заподозре, че няма как да има една обща теория на контекста. Справедливо е да допуснем, че понятието не е едно и също. От друга страна, не само, че контекстът няма една „същност“, но инстанциите на думата „контекст“ са някаква нееднородна съвкупност от семейни прилики между привидно сходни, но доста различни употреби. От трета страна, (1) есенциализмът и (2) семейните прилики не са единствените възможни варианти, между които може да се избира. Чисто

методологически можем да разглеждаме понятието за „контекст“ през неговите (3) *контекстуални разлики и трансформации*. В такъв случай нито търсим някаква вътрешна природа на контекста или дистекста, нито пък описваме несходимо разнообразната езикова употреба, а извършваме разграничения през външните отношения, но и през техните обективни превърнати форми. А това означава, че може да се проследи *контекстуалната история на преобразуването*: това нито есенциализъмът, нито семейните прилики могат да ни дадат.

Литература

- Вацов, Д. *Изгубеният „контекст“! Демонстрации на индексичността и рутината в обикновения език*. – В: Пирон № 14 (Контекст и контекстуализации), 2017, с. 1–20, URL = http://piron.culturecenter-su.org/wp-content/uploads/2017/05/Dimitar-Vatsov_The-Lost-Context.pdf
- Видински, В. *Случайности. Историческа типология*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“, 2017, с. 404.
- Фуко, М. *Археология на знанието*. Прев. Антоанета Колева. – В: Поредица „Философи на XX век“, под общата редакция на Иванка Райнова. София: Наука и изкуство, 1996, с. 246.
- Akman, Varol & Mehmet Surav. Steps toward formalizing context. *AI Magazine*, том 17, номер 3, есен, 1996, с. 55–72.
- De Regt, Henk W. & Dennis Dieks. A Contextual Approach to Scientific Understanding; – *Synthese*, том 144, номер 1, март 2005, с. 137–170.
- Kaplan, David. On the Logic of Demonstratives; – *Journal of Philosophical Logic*, том 8, номер 1, януари 1979, с. 81–98.
- Afterthoughts; – *Themes from Kaplan*, редактор Joseph Almog, John Perry & Howard Wettstein; Oxford: Oxford University Press, 1989, pp. 565–614.
- McCarthy, John. Notes on Formalizing Context; – *Proceedings of the 13th International Joint Conference on Artificial Intelligence*, том 1; Chambery, France: Morgan Kaufmann Publishers, 1993, pp. 555–560.
- Penco, Carlo. Objective and Cognitive Context; – *Modeling and Using Context. Second International and Interdisciplinary Conference, CONTEXT'99. Trento, Italy, September 9–11, 1999. Proceedings*, редактор Paolo Bouquet, Luciano Serafini, Patrick Brezillon, Massimo Benerecetti & Francesca Castellani, поредица Lecture Notes in Artificial Intelligence, под общата редакция на J. G. Carbonell & J. Siekmann, том 1688; Berlin: Springer, с. 270–283.